

23 – 27 KASIM 1998
ANKARA HILTON OTELİ

**“DİNİ KONULARDA TOPLUMUN AYDINLATILMASI VE
DİNİN FARKLI YORUMLANMASINDAN KAYNAKLANAN
PROBLEMLER VE ÇÖZÜM YOLLARI”**

**KOMİSYONU
BİLDİRİLERİ**

AKIL VE VAHİY

Hüseyin Atay

Önce Akıl ve Vahiy ikilemine nasıl geldiğimi açıklamalıyım. Buna gelmem için altmış yıllık bir öğrenim ve öğretim sürecinden geçmek gerekti. Her okuyan bir yere gelseydi millet mutlaka bir yerlere gelirdi. Müslüman milletler tarih boyunca inişli çıkışlı durumlarla karşılaşmışlar, zamanlarına göre üstelerinden gelmişlerdir. Ancak iki asırdan fazla bir süreden beri içine düştükleri çıkmazların bir türlü üstesinden gelememelerinin sebebini düşünmeye başladım. İslam tarihine baktığımızda, Kur'an'da şura ilkesi geçtiği halde bunu devleti idare etme, başkan seçme kuramı haline getiremediklerinden Hz. Osman inat etti ve şehit oldu. Sonra Cemel ve Siffin savaşları oldu. Müslümanlar taht savaşlarından Endülüs'ü ve diğer yerleri kaybettiler veya esir vey sömürge oldular.

Oysa Amerika iki asır önce kendi akılı ile başkan seçme nizamını kurdu, her dört senede bir değişmesi ne kadar doğru ve akla yakın. Milleti ben idare edeceğim diye birbiri ile silahla savaşmıyor. Kur'an'da böyle bir ilkeye ve uygulamaya Hz. Peygamber'in idaresinde de gitme işaretleri olduğu halde akıllarını çalıştırmadılar ve müslümanlar bugünkü duruma düştüler. Bunun sebebi olarak işi akılla değil, duygularla, hırslarla yürütmeye çalıştıklarını gördüm. İki asırdan bu yana birkaç alim ve düşünür ortaya çıktı, çare aramaya başladılarsa da Kur'an'ın emri olan akla tam salahiyet ve güvenle gitmediler. Akla gitmiş olsalardı eskideki yanlışları da doğrusunu da kutsadılar. Çünkü yanlışını doğrusundan ayırmayı akıllarından geçirmediler. Hâlâ eskinin yanlışları

doğrularından daha etkin bir halde hüküm sürüyor. İki yüz senenin yenilgisinden bile akıllarını başlarına almıyorlar, geçmişini başta ediliyor, yanlışlarını anlama yeteneğini kazanmıyorlar. Bu ancak akılla anlaşılır. Kur'an'da işi akla göndermiyor mu?

Eflatun diyor ki, şüphesiz bilgi ruhun gıdasıdır. Bedenin gıdası da yiyeceklerdir. Yiyecek satanlar mallarını satmak için yalan yanlış onları överler. İnsanın da ruhun gıdası olan bilgiyi satın alırken Protogoras gibi sattığı bilgiyi övene aldanmaması, ancak neyin yanlış ve neyin doğru olduğunu bilmekle olur ki, yanlış bilgiyi alıp ruha zarar vermemek lazımdır. Eflatun'un sözü burada biter.

Eflatun doğru bilginin nasıl bileneceğini söylemiyor ve bir ölçüt vermiyor. İş insanın kendisine bırakıyor. İnsana bırakmanın anlamı insanın aklına bırakıyor ki, aklını kullansın, düşünsün, düşünürse doğru ölçütü bulur. Ben de buradan hareket ederek akli ölçü aldım. Aklın iki görevi vardır. Biri, kendisi bilgi üretir. Fabrika nasıl üretim yapmak için işleyeceği ham maddeyi başkasından alırsa, akıl da bilgi üretmek için bilgi üretme işlemi yaparken duylardan ve başkasından malzeme toplar. Duyular yoluyla aldığı algılar, izlenimler ve duyular, haberleri ve araya getirir. Sonra onların üzerinde düşünür, onları sağa, sola çevirir, altını üstüne döndürür bilgide eder. İşte insan dışardan aldığı bualgalamaları ve öğrendiği bilgileri akıl ölçülerine vurur ve doğrusunu tespit eder ve böylece aldanmaktan kurtulur. Aklın diğer görevi mutlak ilim yapmasıdır; kendi ilmini de kendisi yapar.

İnsanı yaratan yüce Allah ona akli da vermiştir. Akılla

yolunu ve doğru olanı bulacaktır. Tarih boyunca bulmuş ve bulmaktadır. Ne var ki, insan akli ile doğruyu bulduğu halde onu yapmamaktadır. Çünkü insanı yöneten özgür iradesi vardır. Bu özgür irade, özgür olduğu için bazen akla uyarsa da bazen de aklın dediğinin tersini yapıyor. İnsanın hayatta yapması gereken bin türlü iş vardır. İnsanın maddi ve manevi istek ve gereksinimlerini elde etmek için, bu istekler iradeye emir veriyor ve onu yönlendiriyor, iradeyi aklın yolundan saptırıyor. Böylece insan yanlış yapıyor, kendisi zarar gördüğü gibi başkalarına da zarar veriyor. İnsanın hevesleri, istekleri akli yanıltmıyor, ancak akli dinlemiyor. Çünkü bu yanlışlar insanın yararınadır diye akıl onu yapmaya gene izin vermiyor. Yani akıl yanıltılarak ondan izin alınmış olunmuyor. Çünkü akıl yanılmaz. Ancak aklın yaptırım gücü yoktur. Onun için insan akla uymuyor ve yanılıyor. Yoksa akıl yanılıyor da ondan yanlış yapıyor, değildir.

İşte tam bu noktada Allah akli destekleyen vahiy gönderiyor. Vahiy akli yaptırım gücü getiriyor. Vahyin asıl görevi aklın dediğini insana yaptırtmaktır. Vahiy doğru olanı yapana ödül sözü veriyor. Yanlış yapana ceza vermeyi bildiriyor. Burada vahyin getirdiği hüküm iki boyutludur. Biri doğruyu yapanı ödüllendirmek, diğeri o doğruyu ihmal ve terk edeni cezalandırmaktır. Ayrıca yanlış yapanı cezalandırıyor, ancak yanlış yapmayanı ödüllendiriyor. Çünkü vahyin getirdiği buyruk "yap" ve "yapma" biçimindeki "yap" buyruğuna uyan ödül alıyor; uymayana ceza veriyor. Aynı şekilde "yapma" buyruğuna uyan yani onu yapmayanı ödül veriyor, uymayana yani onu yapana ceza veriyor. Çünkü hangi durum olursa olsun, buyruğa uyma veya uymama söz konusudur.

İşte Kur'an'ın insanoğluna getirdiği en önemli hizmet budur. Bunun dışındaki bütün hükümleri, buyruk ve yasakları bu çerçeve içinde bulunmaktadır. Kur'an bu yaptırım gücünü iman etmekte bulunduğu için, insanın iman etmesine çok önem verir. İnsan bir şeye inanırsa onu yapar. İmanı sağlama bağlamak için de onu ilme dayandırmıştır. İlmin de yaptırım gücü yoktur. Ona iman yüklenirse yaptırım gücü olur. Aslında yaptırım gücü imanındır. Bunun için bütün dinler ve ideolojiler inandırmaya çok özen gösterirler. Dediğimiz gibi Kur'an imanın doğru olmasını sağlamak istediğinden onu akla ve ilme dayandırmıştır. Çünkü iman yanlış olan zanna, vehme, hayale, hurafe habere de inanabilir ve onu yapmaya da gücü olduğu için yanlış yapar ve zarar verir. İnsanın yanlış yapmasını önlemek için, önce onu doğru bilgiye ve aklın kabul ettiği bilgiye dayandırmak gerekir. Kur'an akli destekler.

Akla karşı çıkanlar, kimin aklını diyerek, akli dışlamak isterler ve böylece sorumlu, mükellef olmadıklarını ortaya koymaya çalışırlar. Kimin aklının? Cevabı, herkesin kendi aklıdır. Hiç kimse diğlerinin aklına göre sorumlu değildir.

Uzun sözün kısası, Allah insana doğrulayıcı, doğruyu gösteren iki temel kaynak vermiştir. Biri akıl, öbürü de vahiydir (Kur'an'dır). Aklın verdiği hüküm de dindir, Kur'an'ın verdiği hüküm de dindir. Bu ikisi birbirine asla zıt düşmezler. Düşüğünü iddia edenler, ya birini iyi anlayıp tespit edememiştir veya ikisini de anlamamıştır. O halde Kur'an'ı akla ters düşmeyecek şekilde anlamak gerekir. Çünkü Kur'an'ı da anlayacak akıl olduğu için, akıl Kur'an'dan önce gelir. Kur'an'ın zaten akla hitap etmesinin

anlamı bu değil midir?

Öyle ise, bir bilginin sağlaması, kendi dışında ki bir ölçüye göre yapılır. Bir kimsenin sözünün doğruluğu onun dışında bir ölçüye vurulduğu zaman anlaşılır. Yoksa o sözün doğruluğu onu söyleyenin kendisi değildir. Bunun için insanın dışındaki doğruluk ölçütü akıl ve Kur'an'dır, diyoruz. Bunu da akıl ve Kur'an'ın ilkelerine dayandırıyoruz. 2 Kasım 1998.